

Gudernes metamorfose - Mercurius og Jungs myte for vores tid

af Nikolaj Knub, Seniorkandidat ved Jung Instituttet

Ultimo juli er der jubilæum, idet det da er 150 år siden, at C.G. Jung blev født. Men i dag den 6/6-2025 er det hans dødsdag. Det er i dag 64 år siden Jung døde, og det føles derfor som en passende lejlighed og anledning til at ære ham og mindes den arv, som han efterlod sig.

Det er efterhånden nogle år siden, at Jung gik bort, men han synes stadig at tale til os i dag. Ja, måske mere end nogensinde, faktisk! Særligt de sidste 10 års tid, er det som, at den jungianske verden faktisk har oplevet lidt af en "renæssance". Det har garanteret flere forskellige årsager, men en vigtig og væsentlig del af forklaringen, kan findes i udgivelsen af *Liber Novus* i 2009.

Hvor det førhen har været lægen, videnskabsmanden, psykoanalytikeren, som man hovedsageligt har fået præsenteret (og Jung vs. Freud fortællingen), er der nu pludselig et helt andet indblik i, hvad Jung kaldte sin personlighed "Nr. 2"; den kreative, imaginative, og nogle ville sige mystiske og esoteriske Jung, der kæmpede med at give form til sjælens virkelighed og som måtte lide *med* og *for* sine guder. Vi har med andre ord adgang til et langt mere *helt* billede af Jung i dag, og langt bedre mulighed for at se og anerkende både nr. 1 og nr. 2, og den kamp og det "kors", som det også var for Jung at bringe disse sider af ham selv - eller disse "verdener" - sammen.

Dét at vi har fået adgang til *Liber Novus* - og dermed et helt unikt indblik i "Nr. 2" - gør ikke blot, at vi får et mere helstøbt billede af Jung, den giver også hans Nr. 2 en ny stemme, der kan tale direkte til os: til vores verden og dens kriser. For måske er det ikke flere videnskabelige teorier og systemer, vi har brug for i dag, men derimod en ny forbindelse til sjælens virkelighed og dens mytopoetiske kilder. En ny kontakt med det dybere, indre landskab, hvor Jungs Nr. 2 havde sit hjem, og som han forsøgte at give form og udtryk.

Efter udgivelsen af *Liber Novus* står det klart, at den ikke blot var et privat og personligt anliggende, men i lige så høj grad et kollektivt og kulturelt. Det drejede sig ikke blot om en Jungs eget såkaldt "indre" liv, men sideløbende og underliggende om en konfrontation med hele den vestlige kulturs sjælelige tilstand før, under og efter udbruddet af Første

Verdenskrig. Hvad Jung opdager i disse skelsættende år er ikke blot kimen til hele hans psykologiske teori, men grundlaget for ny *myte*, en ny *psyko-kosmologi*, for den vestlige kultur.

Det er denne “myte”, som jeg vil tegne et kort omrids af i dette essay og udforske, hvordan den taler til os, til vores tid og de massive udfordringer, for ikke at sige katastrofer, som vi står og går i dag.

Gudernes metamorfose

For nogle år siden havde jeg sammen med nogle gode venner og kollegaer fornøjelsen af at møde et af Jungs børnebørn, Ulrich Horni. Ud af de mange interessante historier, som han kunne fortælle om sin bedstefar, var der særligt én ting, som sad fast fra vores møde. Vi talte om *Liber Novus*, og så sagde han pludselig med et lidt skælmsk glimt i øjet:

“Everything is contained in the images. Jung was a man of images.” Teksten var åbenbart ikke så vigtig for Horni som billederne. “Bare kig på billederne!” opfordrede han. Så jeg vil tage Horni på ordet og tage udgangspunkt i et billede; faktisk det allerførste billede i *Liber Novus*, som på sin vis rummer og indrammer hele Jungs myte for vores tid¹.

I midten af billedet ser vi et lille fartøj, skibet og mennesket ude på det ubevidste hav. Man kunne forestille sig Jung selv i hans båd “*Pelikanen*” ude på Zurich-søen. I baggrunden toner en middelalderby frem, der kunne repræsentere samfundet og dets normer. Under overfladen, ser vi forskellige havvæsener (det ubevidstes indhold) og endnu længere nede har vi så, hvad Jung andre steder kalder “*the fiery-fluid-basalt*”, jordens vulkanske indre, der i form af en dobbeltsidet sort/hvid slange er i gang med at stige op af en fyrig beholder - en *vas hermeticum*. Og sidst, men ikke mindst, ser vi i toppen af billedet solen, der er i færd med at bevæge sig imellem de forskellige stjernetegn og som er positioneret mellem fiskenes og vandbærens tidsalder.

¹ En fortrinlig kilde til fordybelse af temaet “Jungs myte for vores tid”, kan findes antologien med det beslægtede navn; “*Jung’s Red Book for our Time : Searching for Soul under Postmodern Conditions*” red. af Murray Stein og Thomas Artz. Chiron Publications. 2017-2022

(© 2009 Foundation of the Works of C.G. Jung, Zürich. First published by W. W. Norton & Co.)

Her har vi altså Jungs myte indrammet på den allerførste side af *Liber Novus*.

Menneskeheden står på tærsklen til en ny tidsalder, og i denne overgang begynder kræfterne fra dybet at presse sig på og stiller dermed mennesket overfor en massiv udfordring: At finde nye beholdere; nye symboler, der kan rumme, bearbejde og transformere disse ældgamle, arkaiske og arketypiske kræfter, så de kan få en ny og mere helstøbt form. Som Jung formulerer det i én af sine sidste tekster "*Nutid og Fremtid*", står vi midt i, hvad han kalder "*gudernes metamorfose*": en epokegørende begivenhed, som kommer til at afgøre menneskeheden skæbne:

"The development ... with its seemingly nihilistic trend towards disintegration must be understood as the symptom and symbol of a mood of universal destruction and renewal that has set its mark on our age. This mood makes itself felt everywhere, politically, socially, and philosophically. We are living in what the Greeks called the Καίρος - the right moment-for a "metamorphosis of the gods", of the fundamental principles and symbols. This peculiarity of

*our time, which is certainly not of our conscious choosing, is the expression of the unconscious man within us who is changing. Coming generations will have to take account of this momentous transformation if humanity is not to destroy itself through the might of its own technology and science”*²

Vi befinder os altså i en historisk *begivenhed*, der vel at mærke ikke er vores bevidste valg, men et udtryk for en dybere forandringsproces i det kollektive ubevidste, der tilmed må forstås astrologisk, synkronistisk og ontologisk.

Det essentielle ved denne overgang er, at den kristne myte og dets gudsbillede symbolsk set ikke længere er "effektivt". Vi står altså uden nogen form for samlende og bærende kollektiv myte og fortælling. Og her må vi igen forstå ordet "myte" i en bredere kontekst, end hvad vi er vant til. Myten er ikke blot en primitiv og overtroisk fortælling. En myte er snarere en *meningshorisont* eller et *verdensforhold*: den måde verden viser sig for os, og taler til os til hver enkelt af os på, og som kulturelt former vores normer, værdier og ideer om os selv og verden. Uden kontakt til psykens mytopoetiske ophav står vi derfor i et *rodløst* og *afskåret* forhold til verden, hvor den netop ikke kan tale til eller med os. Som Jung beskriver det:

*”The man who thinks he can live without myth, or outside it, is like one uprooted, has no true link either with the past, or with the ancestral life which continues within him, or yet with contemporary human society”*³

Et godt billede på mytens funktion er som nævnt en "beholder", gennem hvilken det ubevidstes rå og arkaiske kræfter kan rummes, forædles og få retning og mening. Smadrer vi beholderen, er faren at disse kræfter bliver destruktive, voldelige, ødelæggende, desorienterede. Det er derfor, at det var så afgørende for Jung at udgrave en ny myte fra dybet - personligt såvel som kollektivt. Dybets kræfter – eller hvad Jung i *Liber Novus* kalder "*dybenes ånd*" (*Geist der Tiefen*) – banker i dag på døren! Ja, mon ikke vi kan sige, at de allerede flyder ind i verden i rå og ubearbejdet og dermed destruktiv form, og at de kræver vores aktive, imaginative og helhjertede deltagelse for at få et nyt udtryk og en ny form?

² Jung CW10 §585

³ Jung, CW5, XXIV

Måske lektien, eller “åbenbaringen”, lige netop i disse dage og år - med krig i Europa, folkemord i Gaza, undergravning af demokratiske institutioner i USA og en fatal og uigenkaldelig klimakrise - er denne: Psykens arketypiske kræfter kan *ikke* rummes, tøjles, undertrykkes, blot ved hjælp af fornuften, rationaliteten, og de gode intentioner om freds- og klimaaftaler osv. Et rationelt og materialistisk verdensforhold er *ikke* tilstrækkeligt. Vi ved jo f.eks. rationelt, og med al videnskabelig sikkerhed, at vi er i gang med at ødelægge kloden og klimaet. Vi kan mødes til klimatopmøder og forsøge at lave aftaler ~~osv~~, men så længe det forbliver inden for et instrumentelt, af-besjælet, materialistisk/neo-kapitalistisk paradigme, så rører det os ikke. Vi fastholdes i et dualistisk split mellem en død mekanistisk materie og et afskåret og frakoblet intellekt, der er ude af kontakt med rødderne og som prøver at agere “manager”, men som i virkeligheden skaber endnu mere “rod i butikken” ved sporadisk slukke brande her og der. Og under overfladen er der noget, der forbliver i eksil, uforløst og ubevidst. Som Jung beskriver det, er der en uro og rastløshed, der bliver med at “gnave” i rødderne af vores affortryllede verdensforhold:

“... all ages before us have believed in gods in some form or another. Only an unparalleled impoverishment of symbolism could enable us to rediscover the gods as psychic factors, as archetypes of the unconscious. Since the stars have fallen from heaven and our highest symbols have paled, a secret life holds sway in the unconscious. (...) Heaven has become for us the cosmic space of the physicist, and the divine empyrean a fair memory of things that once were. But “the heart glows,” and a secret unrest gnaws at the roots of our being.”⁴

Lavaen, eller hvad Ernst Junger med et rammende udtryk har kaldt “*primordial essence*” er levende og bliver ved at presse på fra dybet for at blive integreret og få en ny og mere helstøbt form igennem os.

En sådan ny form er ikke ensbetydende med at opdigte en ny fortælling eller konstruere et nyt narrativ. Det er heller ikke ensbetydende med at affeje alle tidligere symboler og starte helt forfra. Det har snarere noget at gøre med at skabe et rum, hvor de selvsamme og ældgamle arketypiske kræfter kan få en ny form og krop. Eller sagt anderledes og mere enkelt: *Hvor fortiden kan få en fremtid.*

⁴ C.G. Jung, CW9i §50

Og her ser Jung en *mulighed*, og et kæmpe *ansvar* i vores tid; at hjælpe ånden med at genopstå fra materien og fra ruinerne af den kristne myte og dets dogmatiske institutioner. For overhovedet at nærme os vor tids problemer, og en potentiel vej frem, er vi nødt til at vende os mod psyken og det ubevidste, og spørge; '*hvem eller hvad er denne ånd, der banker på døren?*'. Eller som Jung selv formulerer det:

*"The great problem of our time is that we don't understand what is happening to the world. We are confronted with the darkness of our soul, the unconscious. It sends up it's dark and unrecognizable urges. It hollows out and hacks up the shapes of our culture and its historical dominants. We have no dominants anymore. They are in the future (...) Who is the awe-inspiring guest who knocks at our door portentously?"*⁵

For at komme nærmere det spørgsmål kan vi med fordel kaste et blik på et af Jungs mest betydningsfulde værker, *Aion*.

Aion og "fraværet" af det onde

Her på Jungs dødsdag synes det værd at bemærke, at Jung faktisk var utroligt tæt på døden, også før hans egentlige død. I 1944 havde han en skelsættende "nærdødsoplevelse", der gav ham et glimt ind i efterlivet. Og han kom ud på den anden side med en tro på og bekræftelse af, at han skulle forsøge at kommunikere dét, han kaldte "sin hemmelige viden". Som han skriver:

*"Before my illness (in 1944) I have often asked myself if I were permitted to publish or even speak of my secret knowledge. I later set it all down in Aion. I realized that it was my duty to communicate these thoughts."*⁶

Når man betragter Jungs forfatterskab i sin helhed, er det imponerende, at så mange af hans "store værker", hans *Opus Magnum*, faktisk er skrevet efter denne dødsoplevelse, det vil sige efter han blev 69 år. Bare for at nævne de store og åbenlyse: *Aion*, *Svar til Job*, *Psychology of Transference* og sidst, men ikke mindst; *Mysterium Coniunctionis*. Der er noget, der presser sig på, og som kræver at blive kommunikeret før det er for sent.

⁵ C.G. Jung, *C.G. Jung Letters Vol 2*, s. 590

⁶ Edinger, p. 13.

Et centralt kapitel i denne sene del af forfatterskabet er kapitel 5 i *Aion*: “*Christ as a Symbol of the Self*”. Her udfolder Jung sit syn på Kristus og kristendommen. Kristus er - som titlen på kapitlet antyder - et symbol på *Selvet*. Og til og med et symbol, som vi ikke kan komme udenom at forholde os til i den vestlige kultur. Om vi er troende eller ej, er Kristus ifølge Jung “... *the still living myth of our culture. He is our culture hero, who, regardless of his historical existence, embodies the myth of the divine Primordial Man, the mystic Adam*”⁷. Problemet er, at dette symbol, eller rettere dette “*gudsbillede*”, er blevet halveret. Det mangler den helhed og dobbelthed af lys og mørke, som det oprindeligt indeholdt, og som er nødvendigt, hvis det skal afspejle og mediere kontakten til *Selvet*. *Selvet* er, som Jung så ofte pointerer og understreger, en *forening af modsætninger*; lys og mørke, godt og ondt, maskulint og feminint. Som Jung beskriver det:

*“There can be no question that the original Christian conception of the imago Dei embodied in Christ meant an all embracing totality that even includes the animal side of man. Nevertheless the Christ symbol lacks wholeness in the modern psychological sense, since it does not include the dark side of things but specifically excludes it in the form of a Luciferian opponent”*⁸

Vi får dermed en splittelse og en fraspaltning af det såkaldt “*onde*”, og dermed en Kristus som er rent lys, ren kærlighed, ren godhed og en fjendtlig broder i form af “*Antikrist*” som er ren ondskab og som skal “*forsages*”. Denne spaltning kommer som bekendt også til udtryk metafysisk og ontologisk i opdelingen mellem “*Guds rige*” oppe i himlen for de frelste, og “*Helvede*” og dens ild nede i jorden for de fortabte sjæle. Det “*onde*” og “*mørke*” hører altså ikke hjemme hos den kristne Gud og hans enbårne søn. Ja, faktisk eksisterer det onde slet ikke i dets eget ret ifølge Augustin og kirkefædrene.

Ved hjælp af doktrinen om *Privatio Boni* forklares det, hvordan det onde “*blot*” er fravær af det gode. Således værner man om Guds renhed, godhed, almægtighed og alvidenhed, men ved at (bort)forklare det onde som en mangel og et fravær, der skyldes menneskets

⁷ Jung, *Aion* (CW 9ii), §69

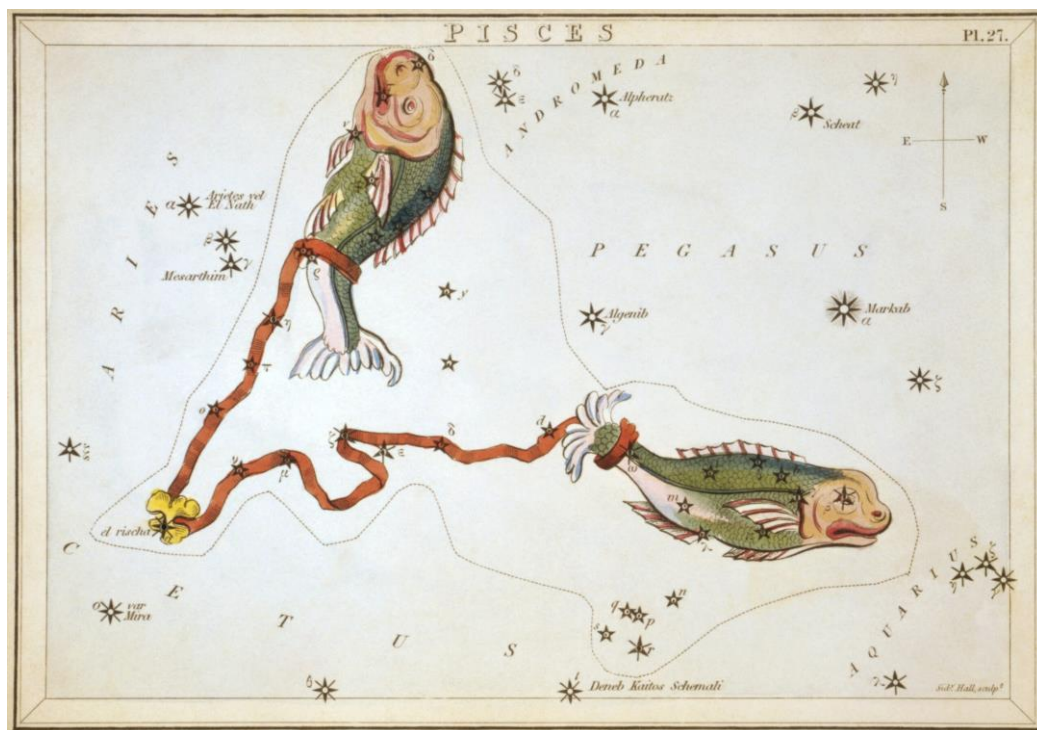
⁸ *Aion* §74

syndighed. Det er en fatal “lappeløsning” på det ondes problem, der resulterer i en psykisk fragmentering, hvis tragiske konsekvenser, vi stadig udlever og udspiller idag.

Fiskenes tidsalder

Det særlige ved et værk som *Aion* er, at denne splittelse i Selvets arketype får en tidslig, historisk og kosmologisk/astrologisk horisont. Splittelsen i guddommen mellem Kristus og Antikrist skyldes ud fra dette perspektiv *ikke* blot kirkefædrene, og hvordan Kristus blev fortolket og institutionaliseret. Snarere må kirkefædrene og hele kristendommen forstås som symptom på og udtryk for en dybereliggende *astrologisk og arketypisk konstellation*, som har gjort sig gældende og udspillet sig selv i løbet af Fiskenes tidsalder.

Ser man på Fiskenes stjernetegn, er udviklingen ifølge Jung afspejlet i den måde, hvorpå fiskene er placeret i forhold til hinanden:

(Fiskenes stjernetegn fra www.symbology.wiki/symbol/pisces/)

I begyndelsen af stjernetegnet bevæger vi os igennem den vertikale fisk. Her er fokus på det åndelige, det transcendent og på bevægelsen opad. Vi får i denne periode kristendommens begyndelse og udbredelse, klostrene, munkebevægelserne og de gotiske kirker, der med deres himmelstræbende tårne antyder hele den grundlæggende ontologiske/metafysiske orientering

mod – og længsel efter – det himmelske. Men midtvejs i fiskenes tidsalder, i og omkring renæssancen, begynder denne vertikalitet (Kristus) at slå om i sin horisontale modsætning (Antikrist). Det er ifølge Jung, og ifølge psykens kompensatoriske natur (*enantiodromia*), som et pendul, der svinger fra den ene ekstrem til den anden:

“The ideal of spirituality striving for the heights was doomed to clash with the materialistic earth-bound passion to conquer matter and master the world. This change became visible in the Renaissance (...) The subsequent developments that led to the Enlightenment and the French Revolution have produced a world-wide situation today which can only be called “antichristian” in a sense that confirms the early Christian anticipation of the “end of time”. It is as if a pendulum had swung violently to one side and were now carrying out the complementary movement in the opposite direction”⁹

Det er denne horisontale bevægelse, erobringen af naturen og bemestringen af materien, der ifølge Jung har nået sin kulmination i dag. Vi lever i slutningen af fiskenes tidsalder og dermed i hvad Jung forstår som en “apokalyptisk tid”. Verdenskrigene, den teknologiske udvikling, og vores eksistentielle og moralske krise må forstås som en konsekvens af denne “pendulsvingning”, og af en udvikling, der med rette kan beskrives som djævelsk, eller måske rettere *diabolisk*, i dets etymologiske betydning som noget der *splitter* - i modsætning til symbolet, der som bekendt *samler*.

Udfordringen i denne sammenhæng er ikke så meget selve udviklingen. Udvikling er i og for sig et led i en nødvendig og bevidstgørende differentieringsproces. Problemet er til gengæld, at vi ikke har øjnene, dvs. *imaginationen* og den psykologiske *ind-sigt*, der skal til for at se og møde det onde som en del af sjælens virkelighed. I stedet for at vi arbejder med at integrere den mørke side af Selvet, fremstår det i projiceret form: “Det er *dem* derovre, der er problemet!” Det er Trump og trumpisterne! Det er russerne! Det er israelerne! Det er palæstinenserne! Det er mændene! “Det er kvinderne!” etc. Som Jung observerer her i kølvandet på 2. Verdenskrig, og som vist stadig kan siges at gøre sig gældende i dag:

“Today humanity, as never before, is split into two apparently irreconcilable halves. The psychological rules says that when an inner situation is not made conscious, it happens

⁹ C.G. Jung, *Aion* (CW 9ii) §78

outside as fate. That is to say, when the individual remains undivided, and does not become conscious of his inner opposite, the world must perforce act out the conflict and be torn into opposing halves.”¹⁰

Det er måske en af Jungs vigtigste og mest væsentlige erkendelser: hvis ikke vi møder mørket i os selv og i psyken, så er vi dømt til at udleve det i verden. Dagens krige og kriser er udtryk for en kollektiv skygge, som vi tilsyneladende nægter at integrere og som for det meste, og for de fleste, er usynlig og ubevidst.

Det største trick som djævelen nogensinde har udført er at overbevise alle om, at han ikke eksisterer. Men jo mere usynlig han er, desto farligere og mere fri er han til at udføre sine gerninger. I vores hybris-agtige dyrkelse af fornuften og af rationaliteten har vi bildd os selv ind, at vi er “herre i eget hus”; at der ikke er kræfter på spil i psyken som er større og stærkere end vores bevidste “jeg”. Vi har glemt og fortrængt “*sjælens virkelighed*”. Vi har hverken et øje eller et sprog for den længere, og dermed har vi mistet evnen til at se og forstå, hvad der udspiller sig i det kollektive ubevidste.

“Det onde” har rod i psyken. Det er ikke derude. Hos dem eller det. Det er i os, og det udspiller sig gennem os. Vi tager alle del i det, og vi er nødt til at lære at se det og forholde os til det, hvis ikke det skal ødelægge os. I stedet for en blind tro på, og dyrkelse af fornuften, må vi derfor kultivere “*an imagination for evil*” som Jung kalder det¹¹. Fornuften, som i oplysningstiden blev brugt til at afvise såkaldt overtro, men tilbedt som en gudinde, er blevet syg, ensidig og egenrådig. Logos, der ikke er i kontakt med Eros, og et intellekt, der ikke kan være i dialog med *hjertets imagination*, bliver afskåret fra den kreative ånd og udelukkende i stand til at tænke instrumentelt og kalkulerende. Og det er her, i de tilsyneladende velmenende, men ensidigt “fornuftige” moderne institutioner at djævelen, ifølge Jung, driver sit spil:

In the old formula for the Trinity, as Joachim (of Fiore) knew it, the dogmatic figure of the devil is lacking, (...) the less he is recognized the more dangerous he is... Who would suspect him under those high-sounding names of his, such as public welfare, lifelong security, peace

¹⁰ C.G. Jung, *Aion* (CW 9ii) §126

¹¹ C.G. Jung, *‘Memories, Dreams, Reflections’* s. 331. Random House. 1989 “(“...we have no imagination for evil, but evil has us in its grip“)

among the nations, etc.?”¹²

Jung var ikke imod velfærd, demokrati og fred. Han var ikke kynisk, men han var en sjælelig *realist*. Han vidste at fornuften alene - adskilt fra imagination, myte og hjerte - ikke kan bære psykens fulde vægt, og ej heller møde, rumme og transformere dens mørkere arketypiske kræfter.

Særligt i 90'erne, i kølvandet på murens fald, var det muligt at tro på, at vi med Francis Fukuyamas ord, var på vej mod “historiens ende”, i den forstand at det liberale demokrati havde sejret som den endelig form for politiske system. Men i dag synes “historiens ende” at have fået en helt anden apokalyptisk klang. Hele den såkaldt “regelbaserede verdensorden”, som blev bygget op i kølvandet på Verdenskrigene, er ved at smuldre og blive undergravet. Kollektive traumer, der (gen)udspilles på den globale scene - fra Gaza til Ukraine, fra Berlin til Washington. Og midt i hjertet af Europa. Præcis 80 år efter Nazismens fald, er AFD, et parti som officielt er klassificeret som højreekstremistisk, ifølge en måling fra April nu det største parti i et land, der ellers har stået som symbol for efterkrigstidens demokrati. Det vidner om, at selv den mest velmenende og stærkeste “brandmur” ikke kan holde helvedesilden nede!

Det er ikke for at male fanden på væggen! Det handler heller ikke om dommedagsprofetier. Det handler om at se klart. Det handler om at se, hvad Jung insisterende bad os om at se: at skyggen ikke er derude. Den er ikke kun i andre. Den er i os, og den vil rive os i stumper og stykker, hvis ikke vi ser den, sætter ord på den og integrerer den. Djævelen lever ikke længere i myten, han lever bag fornægtelsen og undvigelsen af det dæmoniske og i fraværet af imagination.

Vi er med andre ord nødt til at møde det onde, hvor det hører hjemme og har sit udspring, nemlig i psyken selv. Det er her, at “*pharmakon*” gemmer sig; dvs. medicinen som også kan være en gift; giften som også kan være medicin. Som Jung beskriver det:

“The present age must come to terms drastically with the facts as they are, with the absolute opposition that is not only tearing the world asunder politically but has planted a schism in

¹² C.G. Jung, *Aion* (CW 9ii) §141.

the human heart. We need to find our way back to the original, living spirit which, because of its ambivalence, is also a mediator and uniter of opposites, an idea that preoccupied the alchemists for many centuries".¹³

Mercurius; alkymiens trickster – nutidens forfører?

Det mest rammende symbol for dette "*pharmakon*", for den levende ånd og mediator mellem modsætningerne, var for Jung alkymisternes *Mercurius*. Den eneste gud, der kunne rejse til og fra underverdenen, og som kunne mediere mellem mennesket og guderne; mellem de døde og de levende. Mercurius er let til fods og også lidt af en trickster, som ikke nemt lader sig indfange. Han/hun undviger de gængse binære kategorier, som f.eks ond/god, lys/mørk, mand/kvinde, dyr/menneske og dermed kompenserer han for den ensidighed, som man finder i det kristne guds billede i form af den lyse, rene og maskuline Kristus.

Mercurius er ikke en guddom, der kommer fra oven med lyset, men en skjult Gud, der skal udgraves af mørket og materien, og som alkymistisk skal forarbejdes i kolben. Den rå arketypiske energi, alkymisternes *prima materia*, skal imaginativt og kontemplativt forvandles til guld. Kolben, dvs. bevidsthedens evne til at "rumme", er af afgørende natur her, hvis ikke hele eksperimentet skal ende i kaos og destruktion. Vi har brug for en stabil kolbe, der kan holde til den intense varme, energi og kraft, som er indeholdt i materien. Og det kan bevidstheden kun, hvis den er i stand til at forholde sig *symbolsk*. Det vil sige, at det kræver bevidsthed, der er vant til at omgå det symbolske, og dermed det flertydige, komplekse, ukendte og mysteriøse. Derfor er Mercurius genial og vigtig som kompenserende figur. Som Jung skriver i sit essay om Mercurius:

*"To the Christian mentality, the dark antagonist is always the devil. As I have shown, Mercurius escapes this prejudice by only a hair's breadth. But he escapes it (...). The magic of his name enables him, in spite of his ambiguity and duplicity, to keep outside the split, for as an ancient pagan god he possesses a natural undividedness which is impervious to logical and moral contradictions. This gives him invulnerability and incorruptibility, the very qualities we so urgently need to heal the split in ourselves."*¹⁴

¹³ Aion §141

¹⁴ CW 13 §295

Mercurius er med andre ord *ikke* en djævel. Men djævelen kan omvendt ses som en diabolisk udvikling af Mercurius. Mercurius sammenlignes af Jung i stedet med Lucifer, der oprindeligt var en *lysbringer*, den smukke og skønne morgenstjerne, der som søn af daggryet, *Aurora*, stiger og fødes ud af mørket.

Mercurius er guden i den mørke materie, som bringer selve naturens lys - *lumen naturae* - til menneskets bevidsthed: "*the light of the moon and the stars*", som Jung kalder det. Det vil sige et lys, der ikke kommer fra himlen og oplyser mørket "fra oven", men et nattens lys, der er indeholdt i mørket og som ikke skinner *på* mørket, men *fra* og *igennem* mørket. Dermed afslører guden noget mere hemmelighedsfuldt: Materiens levende mysterie og visdom, som er så afgørende at være i kontakt med, hvis vi skal kunne navigere og finde vores vej frem - og *hjem* - i dag.

Udfordringen er, at morgenstjernen og daggryets smukke glans er blevet til aftenstjernens dunkle tusmørke. Vi lever i det, som Heidegger kaldte "*seinsverdüsterung*": En "formørkelse af væren", som definerer hele vores tilgang og adgang til det hellige. En alkymist kunne, i modsætning til det postmoderne individ, f.eks. stadig bryde ud i bøn "*Purge this horrible darkness from our mind!*".¹⁵ Der var en forbindelse til sjælens virkelighed i form af en fundamental og uundværlig anerkendelse af psykens "objektivitet" og dets autonome kræfter. Det moderne menneske derimod er, som Jung skriver

"... *already so darkened that nothing beyond the light of his own intellect illuminates his world (...) That is surely why such strange things are happening to our much lauded civilization, more like a Gottedammerung than any normal twilight.*"¹⁶

Jung beskriver her ikke blot den måde, hvorpå vi i dag negligerer det hellige. Det er også den måde, vi approprierer og *instrumentaliserer* det. For eksempel ved den ofte ubevidste indstilling, at det hellige skal tjene os, og ikke den anden vej rundt: at spirituelle "praksisser" f.eks. bliver gjort til *værktøjer* i *min* hånd, som jeg kan bruge til *min* selvoptimering. Igen forbliver vi inden for en rationel, kalkulerende og instrumentaliserende tilgang, som i princippet afskærer vores adgang til det sjælens virkelighed. Hvad der oprindeligt var et

¹⁵ CW 13 §303

¹⁶ CW 13 §303

levende mysterium, som vi stod i en gensidig og “andægtig” *relation* til, bliver reduceret til noget materielt, en genstand, en “ressource”; en forbrugsvare i en oplevelsesøkonomi.

Det paradoksale og tragiske i denne sammenhæng er, at vi gennem denne instrumentaliserende tilgang, uforvarende, selv bliver til instrumenterne, hvorigennem de arketypiske kræfter udspiller sig. Jo mere vi tror, at det er os, der bemestrer og behersker psyken, desto mere er det den, der *har* os. Vi bliver “besat”. Mercurius er som nævnt en *duplex*, en dobbeltfigur. Både gift og medicin; både den største gave og det stærkeste lys, som vi kan forestille os, og i modsat fald; den største forbandelse og formørkelse. Alt afhænger af, om han bliver mødt med en bevidst eller ubevidst indstilling. Jung slutter derfor sit essay om Mercurius af med disse ord:

“Mercurius, that two faced god, comes as the lumen naturae, the Servator and Salvator, only to those whose reason strives toward the highest light ever received by man, and who do not trust exclusively to the cognitio vespertina [evening knowledge]. For those who are unmindful of this light, the lumen naturae turns into a perilous ignis fatuus, and the psychopomp into a diabolical seducer. Lucifer who could have brought light, becomes the father of lies whose voice in our time, supported by press and radio, revels in orgies of propaganda and leads untold millions to ruin”¹⁷

(Jungs indgraving af Mercurius ved Bollingen. Eget billede)

¹⁷ CW13 §303

Philemons Helligdom – Fausts Bod

Et af de stærkeste fortællinger, der indkapsler denne dobbelthed i Mercurius, og vor tids dilemma i det hele taget, er Goethes *Faust*. I del 2 møder vi Faust, ikke som bogormen i sit studerekammer, men som en ægte moderne ingeniør og entreprenør, i fuld gang med at bygge et stort anlæg “utopia”, den perfekte by for hans idealsamfund. Men i byggeprocessen sker der noget tragisk. Faust får, omend ubevidst, dræbt et gammelt ægtepar, Philemon og Baucis, i sit forsøg på at dræne og udvinde landjord fra havet. Philemon og Baucis er ikke bare tilfældige navne. Goethe lånte dem fra Ovids *Metamorfoser*, hvor de, som de eneste i en gudsforladt tid, er i stand til at vise gæstfrihed overfor guderne, Jupiter og Merkur, der i forklædning søgte husly.

Faust i sin helhed, men særligt denne episode, viser og illustrerer, hvad Jung så som en af de centrale farer ved den moderne bevidsthed: når vores *jeg* - og vores syn på os selv - ikke er tilstrækkeligt stærkt, modent og *differentieret* til at håndtere kontakt med de dybere arketyperiske kræfter, såsom Mephistopheles eller Mercurius, så bliver det inflateret. Vi mister balance og bliver ofre for vores eget begær, ambition og jagt efter tilfredsstillelse.

En svag og rodløs bevidsthed, der udelukkende lever i intellektet og “studerekammeret”, bliver alt for nemt forført ind i en uetisk og uegentlig position, hvor man i sin inflation og egenrådighed ender med at begå hybris eller “psykisk mord”. Man “dræber” den indstilling, der rent faktisk er i stand til at rumme og huse guderne og stå i relation, ikke kun til de arketyperiske kræfter, men også deres hjemsted i naturen og i landskabet. Som Von Franz bemærker i forbindelse med denne episode i Faust:

“The arrogant, hybris-filled way in which we are today destroying the natural environment and whose evil consequences we are just beginning to recognize, corresponds to this Faustian inflation”¹⁸.

Philemon og Baucis, er ikke blot karakterer hos Ovid og Goethe. De figurerer også prominent i Jungs eget liv og myte. Vi møder dem allerede i *Liber Novus*, hvor Philemon bliver en vigtig læremester for Jung. Ifølge Jungs eget udsagn i ‘*Erindringer, drømme, tanker*’, er det Philemon, der lærer ham om psykens autonomi og objektivitet. Eller som Jung skriver:

¹⁸ Von Franz, Marie Louise. ‘*C.G. Jung; His Myth in Our Time*’ p. 213

“...the crucial insight that there are things in the psyche which I do not produce, but which produce themselves and have their own life (...) It was he who taught me psychic objectivity. The reality of the psyche.”¹⁹

Philemon er et af de tydeligste eksempler i Jungs eget liv på, hvordan man kan ære og engagere sig med “guderne”. Han beskriver her, hvordan han gennem aktiv imagination holdt samtaler med ham, og hvordan han fik viden, som han ellers ikke bevidst kunne have tænkt sig til. Men vigtigst af alt: hvad han gjorde for at *realisere* dem i sit liv. Det er med andre ord ikke nok “bare” at forsøge at forstå dem. *“Insight into them must be converted to ethical obligation”* som han skriver:

“Not to do so is to fall prey to the power principle, and this produces dangerous effects which are destructive not only to others but even to the knower. The images of the unconscious place a great responsibility upon man.”²⁰

Arketyperne kræver ikke blot at blive set og mødt, men også at få form. Det er nærmest som om, at der i ånden er en drift mod materien, og at der i materien ligeledes er en længsel efter ånden. Det sjælelige “arbejde” - individuationen - er arbejdet med at få de to sfærer til at mødes og forenes. Eller at skabe et rum, hvor “...ånden kan materialiseres og hvor materien åndeliggøres”, for at parafrasere den franske filosof, Henri Corbin.

Jungs tårn i Bollingen var netop sådant et rum, hvor denne forening mellem ånd og materie fandt sted på den mest forunderlige måde. Her har vi Jung’s såkaldte “indre” liv, materialiseret og kondenseret i ét sted, i ét bygningsværk, som tydeligvis ikke er konstrueret med ingeniørens rationelle, funktionelle blik, men som er visionært på en helt anden måde, og hvis formål var at ære og realisere guddommen. Således læser man allerede på vej ind over en af indgangene:

“Philemonis Sacrum – Fausti Poenitentia” [Philemons Helligdom– Fausts Bod]

¹⁹ C.G. Jung, ‘*Memories, Dreams, Reflections*’. p. 207

²⁰ C.G. Jung, ‘*Memories, Dreams, Reflections*’. p. 218

Bollingen blev for Jung Philemons helligdom og tilflugtssted. Et sted hvor Jungs relation til guddommen kunne leve, ånde og få form i en tid, hvor guderne ellers synes at være “flygtet” – eller “myrdet”. Og centralt i denne helligdom finder vi stenen, Jungs famøse *Lapis Philosophorum*, hvor jeg gerne vil runde dette essay af.

Jungs hjørnestein og fødslen af den kommende guddom

Lad os ende et stille sted ved bredden af Zürich-søen. Jungs tårn. Philemons helligdom. Ikke et teoretisk sted, men et sted, hvor liv og myte mødes. Fortællingen begynder med en fejltagelse - eller i det mindste, hvad der lignede en fejltagelse. Da Jung var i gang med at bygge en ny afdeling af tårnet i Bollingen, kom de fra stenbruddet med en sten, der havde de helt forkerte mål. Håndværkerne afviste stenen, men Jung fik en fornemmelse af, at den var til ham: “at stenen som bygherrerne afviste skulle være hjørnesteinen” i Philemons helligdom. Så han tog den til sig og forarbejdede den til et mindesmærke for - og manifestation af - ikke ham selv, men af stedets sande okkupant, *Selvet*.

Stenen er som alkymiens *lapis philosophorum* symbol på *Selvet*, tilgængeligt og opnåeligt for alle, som ellers har øre og øjne til at tage imod gaven. Stene er billig i pris og kræver ikke nogen udefrakommende, mirakuløs ånd til at få blæst liv i sig. Ånden derimod er allerede indeholdt i materien. Opgaven, vores opgave, er “blot” at udtrække den fra skødet af “Moder Jord”, *Mater Natura*. Materien forstået som det feminine princip; som bevidsthedens og guddommens grundløse grund, dets *ophav*, arne- og gemmested.

Stenen, som et symbol på *Selvet*, er derfor ikke en “menneskesøn” ligesom Kristus - i.e. produkt af mennesket og dets bevidsthed - men derimod søn af moder jord, eller som det hedder i alkymien; søn af kosmos (*filius macrocosmi*). Fødslen af et nyt gudsbillede kommer, ifølge Jung, derfor ikke “... *from the conscious mind, but from those border regions of the psyche which open out into cosmic matter*”²¹. Det er med andre ord en helt anden type af fødsel, som stenen symboliserer, og dermed en anden og mere *fuldkommen inkarnation* af det guddommelige, som essensen af Jungs myte for vores tid peger imod.

En sådan fødsel af “den kommende gud”, er ifølge Jung allerede indeholdt i *Johannes' Åbenbaringen*. Psykisk set forudså Johannes lige fra begyndelsen, omend formentlig

²¹ C.G. Jung, “*The Visions of Zosimos*” CW13 §127

ubevidst, den konflikt og splittelse som kristendommen uundgåeligt førte til. Gud vil inkarneres, ikke bare én gang i ét perfekt ideal, men kontinuerligt og i menneskeheden som sådan i al vores ufuldkommenhed. Inkarnationen er således ikke færdiggjort, men kræver fortsættelse. Midt i al Åbenbaringens destruktion og efter Jerusalems ødelæggelse kommer derfor som ud af det blå et billede:

“When the seventh angel had finally ceased blowing his trumpet, there appeared in heaven, after the destruction of Jerusalem, a vision of the sun-woman, "with the moon under her feet, and on her head a crown of twelve stars." She was in the pangs of birth, and before her stood a great red dragon that wanted to devour her child.”²²

I kontrast til Marias mirakuløse og singulære jomfrufødsel er denne fødsel ikke betinget af renhed og jomfruelighed. Kvinden er bare en kvinde. Der er intet der afholder hende fra *“complete womanhood”*, på nær de kosmiske træk; månen under hendes fødder, kronen (corona'en) af de 12 stjerner, som ifølge Jung indikerer at hun er et billede på *verdenssjælen*; *Anima Mundi*. *Anima mundi* er det feminine princip, der ufordrejet og ufordærvet af det patriarkalske blik, her fremstår i sin egen ret som ophavet: som bevidsthedens mysteriøse og grundløse grund, og som det komplementerende princip der muliggør og fuldstændiggør foreningen mellem modsætninger. ,

“... she contains in her darkness the sun of "masculine" consciousness, which rises as a child out of the nocturnal sea of the unconscious, and as an old man sinks into it again. She adds the dark to the light, symbolizes the hierogamy of opposites, and reconciles nature with spirit”²³

Barnet af denne kvinde fra *Åbenbaringen*, er heller ikke at forveksle med en Kristus-skikkelse, men derimod en *“complexio oppositorum”*, der som Lucifer og morgenstjernen stiger op af og ud af nattens mørke. Det er et *lumen naturae*, som skal udgraves af materien og som sådan tættere på alkymisternes *Lapis*, der somme tider også blev kaldt *filius sapientia*, søn af visdommen, og somme tider blot *filius noster*, vores barn. Kært barn har som bekendt mange navne, men i sidste ende synes *‘Mercurius’* at være det mest centrale og præcise.

²² C.G. Jung, *‘Answer to Job’* CW11 §710

²³ C.G. Jung, *‘Answer to Job’* CW11 §711

Ser man på Jungs sten i Bollingen, som i princippet er en kondensering af hans myte og vision for vores tid, står Mercurius da også lige i midten af stenen, som centrum i den gåde af en arv, som Jung efterlod sig. Mercurius, alkymisternes guddom og ånd, som den ungdommelige og evigt springende kilde, der aldrig helt lader sig indfange og stivne i doktriner, dogmer og institutioner, men som til gengæld altid kræver at få nyt liv. Mercurius, som i dag, måske mere end nogensinde, presser sig på for at få form - ikke kun i Guds enbårne søn, men i hjertet af hvert enkelt af os, i vores væsens grund; i det inderste som også er det yderste. Det er muligheden *og* nødvendigheden, velsignelsen *og* forbandelsen. Guddommen, der aldrig lader sig udtømme, men som kræver at blive født på ny og ny, ikke kun i sit lyse aspekt, men også i sit mørke.

Det føles som en mærkelig omvendt tankegang, men måske er alt det mørke, al den ødelæggelse, alt det kaos og alle de kriser, som vi står i idag, rent faktisk et udtryk for, at Gud er tættere på menneskeheden end nogensinde før; at Gud presser sig på for at få nyt liv og fortsætte inkarnationen: *Incarnatio continua*.

Det centrale spørgsmål i Jungs myte for vores tid er *hvorvidt* - og *hvordan* - vi i dag er i stand til at modtage og *deltage* i denne flertydige og dobbeltsidige gave, som er indeholdt i Jungs gåde? Er vi i dag, 2000 år efter Kristi fødsel, modne nok til ikke at smide babyen ud med badevandet? Men i stedet være jordemødre og fødselshjælpere for at guddommen kan få en ny og mere hel form og krop? Er vi i stand til selv at være de beholdere, hvor ånden og materien kan forenes? Kan vi træde ind i "Det Ny Jerusalem" med en symbolsk erfaring og erkendelse af, at templet er allevegne; at det er guddommen selv, umiddelbart tilgængelig for alle og ikke længere formidlet gennem en konkret bygning eller bogstaveligt dogme?

Det er store og gådefulde spørgsmål, som Jung og hans myte konfronterer os med. Et lige så gådefuldt og flertydigt svar, her 64 år efter troldmandens retræte fra verden, kan måske stadig høres blæse i vinden omkring tårnet i Bollingen, anes i hjertet af den levende sten og bag det enigmatiske navn, *Mercurius*.

(Jungs sten med Mercurius tegn i midten ved Bollingen. Eget billede)

(c) Nikolaj Knub, Seniorkandidat ved Jung Instituttet og Jung for Alle 2025 -

Litteratur:

Corbin, Henri: *'Alone with the Alone; Creative imagination in the work of Ibn Arabi'*. 1969

Dourley, John P.: *"Bringing up father: C.G. Jung on history as the education of God"*
i *"Paul Tillich, Carl Jung, and the Recovery of Religion"*. 2008

Edinger, Edward F.: *'The Aion Lectures : Exploring the Self in C.G. Jung's Aion.'* 1996.

Jung, C.G.: *'Memories, Dreams, Reflections'*. 1989

Jung, C.G.: foreword to *'Symbols of Transformation'* CW5

Jung C.G.: *'The Integration of the Personality'* CW9i

Jung, C.G.: *'Aion'* CW9ii

Jung C.G.: *'The Undiscovered Self'* CW10

Jung, C.G.: *'Answer to Job'* CW11

Jung, C.G.: *'The Visions of Zosimos'* CW13

Jung, C.G.: *'The Spirit of Mercurius'* CW13

Von Franz, Marie Louise: *'C.G. Jung : His Myth in Our Time'*. 1996

Rowland, Susan;, *'C.G. Jung in the Humanities; Taking the Soul's Path'*. 2017